

Radykalne ugrupowania polityczne w Galicji na przykładzie ruchu ludowego i socjalistycznego

JEL classification: N4

Słowa kluczowe: historia Polski, Galicja, agraryzm, socjalizm

Keywords: history of Poland, Galicia, agrarism, socialism

Abstrakt: Celem artykułu jest przedstawienie powstania, rozwoju i ideologicznego profilu tych grup politycznych, które działały w autonomii Galicyjskiej i można je opisać jako „radykalne”. Na potrzeby niniejszego szkicu pojęcia „radykalizm” używa się na określenie tych partii politycznych, które, działając na galicyjskiej scenie politycznej, za cel postawiły sobie przeobrażenie ówczesnej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej, zniesienie pozostałości systemu feudalnego i zaprowadzenie własnej wizji społecznego i ekonomicznego porządku. Dodatkowym kryterium, jakie zastosowałem, był masowy charakter działania tychże partii.

Radical political groups in Galicia based on the example of the agrarian movement and the socialist movement

Abstract: The article presents the emergence, development and ideological profile of political groups operating in an autonomous Galicia, which can be described as “radical.” For the purposes of this paper, I use the term “radicalism” in such a way that from political parties operating on the Galician political scene I extract those that sought to transform the existing socio-economic reality, denied the remnants of the feudal system and attempted to introduce their own — in their opinion, more equitable — vision of social and economic governance. Moreover, I take into consideration only those political parties which can be attributed a feature of a massive scale of operation.

Wprowadzenie

W niniejszym szkicu autor zamierza przedstawić powstanie, rozwój, ideologiczny profil tych ugrupowań politycznych, które działały w autonomicznej Galicji i można im przypisać cechę „radykalizmu”. Dla potrzeb niniejszej pracy

pojęciem „radykalizm” autor posługuje się w ten sposób, że spośród działających na galicyjskiej scenie politycznej stronnictw wyodrębnia te, które dążyły do przeobrażenia dotychczasowej zastanej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej, negowały pozostałości systemu feudalnego i usiłowały wprowadzić własną — w swoim przekonaniu bardziej sprawiedliwą — wizję ładu społecznego i ekonomicznego. Ponadto, wzięto jedynie pod uwagę te partie polityczne, którym można przypisać cechę masowości. Zgodnie z tak określonym procesem za radykalne ugrupowania w Galicji należy uznać powstałe w II poł. XIX w. na tym terenie partie agrarne i socjalistyczne.

Ruch ludowy

W Galicji chłopstwo było traktowane przez władze austriackie jako narzędzie w jej walce politycznej ze szlachtą polską. Nawet po uwłaszczeniu chłopów w 1848 r. nie można było mówić o świadomym ruchu politycznym chłopów galicyjskich. Jeśli w 1861 r. w skład pierwszego sejmiku galicyjskiego weszło wielu posłów pochodzenia chłopskiego, to wkrótce w wyniku ugody między szlachtą a dynastią Habsburgów, co wiązało się z przejęciem aparatu administracyjnego przez polską szlachtę, chłopcy wybierali posłów-szlachciców. Był to jednak stan rzeczy, który w związku z istniejącymi czynnikami obiektywnymi musiał ulec zmianie. Ze względu na korzystne warunki prawno-instytucjonalne zapewniające szeroki zakres praw i wolności poddanym monarchii austro-węgierskiej w Galicji pojawiły się możliwości powstania ruchu chłopskiego.

Za prekursorów ruchu chłopskiego działających w latach 60. XIX w. i kierujących się motywami bardziej humanitarno-religijnymi i oświatowymi niż politycznymi uchodzili Jan Siwiec i Czesław Pieniążek, który wydawał dwa dwutygodniki („Wieniec Polski” i „Pszczółka”)¹. Ksiądz Otton Hołyński założył dwa tygodniki („Chata” i „Nowiny”). Natomiast za pierwszego działacza ludowego w Galicji należy uznać księdza Stanisława Stojalowskiego, który w sierpniu 1875 r. odkupił od Cz. Pieniążka oba prowadzone przez niego tygodniki². Sto-

¹ R. Skręt, *Czesław Pieniążek*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. XXVI, Wrocław 1981, s. 88.

² Pisma zajmowały się tymi samymi zagadnieniami, a rozdział pomiędzy nimi był sztuczny i podyktowany względami podatkowymi. W Galicji obowiązywał wysoki podatek od tygodników, tzw. stempel. Z tego względu ks. S. Stojalowski wydawał dwa ukazujące się na zmianę dwutygodniki. Gdy w 1900 r. zniesiono opłatę stempłową, pisma ukazywały się jako jeden tygodnik pod nazwą „Wieniec-Pszczółka”; K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji*, Wrocław 1952, s. 60; T. Latos, *Stanisław Stojalowski*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLIV, Warszawa-Kraków 2006, s. 12, 15; W. Witos, *Moje wspomnienia*, Warszawa 1978, s. 230 nn. Ponadto ks. S. Stojalowski wydawał następujące pisma: „Piast” (1876–1877), „Dzwon” (1890–1895), „Polska” (1891) i „Niewiasta” (1896–1898 i 1900–1911). Jako dodatki do „Wieńca” i „Pszczółki” ukazywały się: „Gospodarz Wiejski” (1879–1880), „Gospodarz i Rękodzielnik” (1881), „Rolnik” (1910–1911), „Gospodarz” (1908–1911), „Niedziela” (1910), „Kalendarz Ludowy Wieńca-Pszczółki” (1878–1906); R. Bender,

jałowski, wykorzystując swoje zdolności organizacyjne i oratorskie, zyskał dużą popularność wśród chłopów i liczne sukcesy. Stał się wpływową i znaczącą postacią galicyjskiego życia politycznego. Bronił praw ludności wiejskiej, propagował potrzebę jej edukacji i uświadomienia obywatelskiego w duchu polskości, wyjaśniał zasady katolicyzmu. Organizował pielgrzymki do Rzymu (1877 i 1881), do grobu św. Stanisława w Krakowie (1879), dwunastotysięczną pielgrzymkę chłopów polskich do Krakowa w 200. rocznicę zwycięstwa Jana III Sobieskiego pod Wiedniem. Od 1877 r. corocznie zwoływał wiece chłopskie. Podczas wiecu w Krakowie 1878 r. powołał Towarzystwo Ludowe Oświaty i Pracy³. W swych mowach i pismach nawoływał do oszczędności, oświaty i do zrzeszania się w „kółka oświaty i pracy”. Utworzono nawet centralę tychże z Walerianem Padlewskim na czele. Ksiądz Stojałowski przyjmował, że istnieje trwały spór pomiędzy katolicyzmem i liberalizmem, a jego zadaniem jest pozyskać dla katolicyzmu chłopów. Temu też służyło postanowienie zainteresowania chłopów sprawami politycznymi i antykapitalistyczna wymowa jego publicystyki będąca krytyką panujących ówczesnie stosunków społeczno-ekonomicznych z pozycji drobnomieszczańskich. Pozostawał pod wpływem encyklik społecznych Leona XIII *Rerum novarum* (1891) i *Graves de communi* (1901). Ta ostatnia, która dotyczyła chrześcijańskiej demokracji, legła u podstaw jego działalności politycznej i inspirowała do tworzenia stronnictw⁴.

Mimo że 14 maja 1878 r. został rzymskim kapelanem honorowym, jego działalność nie spotkała się z aprobatą wszystkich hierarchów kościelnych. W dniu 24 maja 1888 r. biskup pomocniczy krakowski Jan Puzyna odbył wizytację w Kulikowie, gdzie probostwo prowadził ks. Stojałowski. W tym dniu został też pozbawiony probostwa i suspendowany. Dnia 1895 r. bp Puzyna wspólnie z arcybiskupem lwowskim Sewerynem Morawskim i biskupami: tarnowskim Ignacym Łobosem i przemyskim Łukaszem Soleckim wydał list (drugi już z kolei) przestrzegający przed prenumeratą pism ks. Stojałowskiego i zabraniający ich czytania oraz rozpowszechniania⁵. Dnia 5 sierpnia 1896 r. został ekskomunikowany. W 1897 r. przybył do Rzymu, gdzie odwołał swe artykuły przeciwko hierarchii kościelnej. Dnia 5 września tegoż roku uzyskał zdjęcie ekskomuniki, a nawet uczestniczył w audiencji u papieża Leona XIII, od którego uzyskał błogosławieństwo.

Ksiądz Stanisław Stojałowski w 1893 r. założył Związek Stronnictw Chłopskich i zredagował jego radykalny program społeczny. W 1895 r. nawiązał współpracę z nowo powstałym Stronnictwem Ludowym i dążył do nadania mu charak-

Stanisław Stojałowski, „Encyklopedia białych plam”, t. XVI, Radom 2005, s. 296; w nieprzychylny, a wręcz w karykaturalny sposób sylwetkę ks. S. Stojałowskiego opisał pamiętnikarz Kazimierz Chłędowski; K. Chłędowski, *Pamiętniki*, t. II, Wrocław 1951, s. 280 n.

³ R. Bender, *op. cit.*, s. 296.

⁴ R. Baudouin de Courtenay, *Sylwetki polityczne*, Kraków 1897, s. 11.

⁵ J. Kracik, *Jan Puzyna*, [w:] PSB, t. XXIX, Wrocław 1986, s. 489; „Czas” nr 409–417, 419, 422 z 1911 r.

teru stronnictwa chrześcijańskiego, opartego na encyklikach społecznych Leona XIII⁶. Kierownictwo Stronnictwa Ludowego odrzuciło jednak postulaty ks. Stojałowskiego, co spowodowało jego odejście z partii. Dnia 25 marca 1896 r. założył w Galicji Stronnictwo Chrześcijańsko-Ludowe, którego został prezesem, a „Wieniec” i „Pszczółka” stały się organami prasowymi tego ugrupowania. W wyborach do Rady Państwa w 1897 r., kiedy to zawarło taktyczny sojusz z Polską Partią Socjalistyczno-Demokratyczną Galicji i Śląska Cieszyńskiego (PPSD), stronnictwo wprowadziło do parlamentu 6 posłów, którzy utworzyli Klub Chrześcijańsko-Ludowy, a którego przewodniczącym rok później (3 lutego) został ks. S. Stojałowski, gdy został wybrany do parlamentu wiedeńskiego w wyborach uzupełniających z okręgu Łańcut-Nisko⁷. Szybko zerwał z socjalistami i zbliżył się do konserwatystów galicyjskich⁸. Wprowadził swoich posłów do Klubu Polskiego. Po upływie kadencji ubiegał się o mandat do Sejmu Krajowego i uzyskał go w wyborach w latach 1900 i 1901. W 1900 r. doprowadził do krótkotrwałego połączenia części ludowców z jego SchL i utworzenia Zjednoczenia Stronnictw Ludowych⁹. W 1906 r. był jednym z autorów programu oraz został członkiem Komitetu Wykonawczego powołanego w Krakowie Polskiego Centrum Ludowego. W 1907 r. w wyborach powszechnych do Rady Państwa został posłem z okręgu bocheńskiego, ale już 30 października tegoż roku wraz z SchL wystąpił z PCL¹⁰. W wyborach w 1908 r. jako jedyny spośród kandydatów SchL dostał się do Sejmu Krajowego. Dnia 18 maja 1909 r. doprowadził do połączenia SchL ze Stronnictwem Demokratyczno-Narodowym i powstania Związku Narodowo-Ludowego pod przewodnictwem Jana Zamorskiego.

W Galicji ruch ludowy nie był zjawiskiem jednolitym. Obok ugrupowań tworzonych przez ks. S. Stojałowskiego został zapoczątkowany i rozwijał się nurt, który choć był młodszy od firmowanego przez księdza-buntownika, to nie ustępował mu jednak pod względem znaczenia na scenie politycznej. W latach 80.

⁶ Z programu SchL z 5 stycznia 1895 r.: „Lud więc chrześcijański, skoro uzyskał wolność i udział w prawodawstwie, obowiązany jest użyć swej siły i prawa w tym kierunku, aby ustawy bez niego na jego niekorzyść istniejące, stopniowo usunąć i zmienić, a w ustawodawstwo wprowadzić duch chrześcijańskiej prawdy i sprawiedliwości [...]. I to jest też główny cel naszego stronnictwa i dlatego nazywa się ono »chrześcijańskim«. A ludowym nazywa się dlatego, ponieważ chodzi głównie o usunięcie »pokrzywdzenia ludu« w dotychczasowym ustawodawstwie, a oraz ponieważ »lud sam« musi się starać o tę zmianę ducha i treści ustawodawstwa”; cyt. za: I. Pawłowski, *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1864–1918*, Warszawa 1966, s. 63.

⁷ D. Litwin-Lewandowska, *O polską rację stanu w Austrii. Polacy w życiu politycznym Austrii w okresie monarchii dualistycznej (1867–1918)*, Lublin 2008, s. 318 n. Posłami z listy ks. S. Stojałowskiego zostali Robert Cena, Michał Danielak, Jan Kubik, ks. Andrzej Szponder, Tomasz Szajer i Jan Zabuda; J. Bojko, *Ze wspomnień*, opr. K. Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1959, s. 234.

⁸ I. Daszyński, *Pamiętniki*, t. I, Kraków 1925, s. 132.

⁹ B. Kasperk, *Jakub Bojko 1857–1943*, Lublin 1998, s. 107.

¹⁰ „Wieniec-Pszczółka”, nr 42, 3 listopada 1907 r.

XIX w. w Galicji pojawił się, wraz z żoną Marią, Bolesław Wysłouch, który łączył z zasadami socjalistycznymi bezkompromisowy patriotyzm¹¹. Będąc pod wpływem socjalizmu agrarnego „narodnictwa” i B. Limanowskiego, określał ustroj społeczno-polityczny przyszłego państwa polskiego jako socjalistyczny. W *Uwagach o programie socjalistów polskich* (1880) poddał krytyce system kapitalistyczny. Formy życia społecznego w kapitalizmie oceniał niżej niż ustroj wspólnoty pierwotnej oparty na wzajemnej solidarności ludzkiej. Szczególną rolę w dziele odbudowy państwa polskiego przypisywał ludowi, w którym upatrywał podstawową siłę społeczną ze względu na liczebność, odporność na wynarodowienie i przywiązanie do ziemi ojczystej¹². W stosunku do Ukraińców, Białorusinów i Litwinów stał na stanowisku uznania prawa do samodzielnego bytu państwowego wszystkich narodowości, które kiedykolwiek wchodziły w skład państwa polskiego. W kwestii żydowskiej stał na stanowisku asymilacji wykształczonej części narodu żydowskiego. W stosunku do drobnomieszczańskiej większości postulował jednak emigrację¹³.

We Lwowie skupiło się wokół B. Wysłoucha grono idealistów, którzy w 1886 r. zaczęli wydawać „Przegląd Społeczny”¹⁴. W wyniku konfiskat „Przegląd” nie

¹¹ Rozważania o kwestiach narodowościowych zajmują istotne miejsce w publicystyce B. Wysłoucha. W jego pracach można znaleźć następujące twierdzenia: „Wszystko więc, co krępuje w jakimkolwiek bądź kierunku swobodny rozwój cech narodowych danej grupy ludzi, obok cierpień bezpośrednio z ucisku wynikłych, tworzy w następstwie przeszkody dla rozwoju i postępu tej grupy — a zatem obniża sumę jej szczęścia i utrudnia możliwość osiągnięcia lepszych form bytu. Stąd też prawo swobodnego rozwoju narodowościowego powinno być uznane za kardynalny warunek szczęścia ludzkości, wypływający z przyrodniczych właściwości jednostek — jako ludzi”; *Szkice programowe Bolesława Wysłoucha*, opr. S.J. Pastuszka, Lublin 1981, s. 29.

¹² A. Kudłaszyk, *Mysł społeczno-polityczna Bolesława Wysłoucha 1855–1937*, Warszawa–Wrocław 1978, s. 62 n. O twórcy „Przeglądu Społecznego” pisano tak: „Wysłouch był ludowcem mocno w stylu rosyjskich narodników i w stosunku do ruchu socjalistycznego takiego, jakim był »Proletariat«, usposobiony niechętnie. Raziło go hasło międzynarodowości, zasady walki klasowej — był to dla niego ruch czerstwy, zimny, powiedziałbym, bez serca, a przede wszystkim niedemokratyczny”; L. Krzywicki, *Wspomnienia*, t. I, Warszawa 1957, s. 258 n.

¹³ „Odnosnie do ciemnych mas ludności starozakonnej, których nigdy nie zasymilujemy, i których asymilacja, gdyby nawet była możliwą, mogłaby oddziałać ujemnie na typ narodowy — emigracja, choćby kosztem znacznych ofiar ze strony państwa i narodu, podjęta być musi”; cyt za: K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo ludowe...*, s. 77; por. A. Kudłaszyk, *op. cit.*, s. 87 n.

¹⁴ K. Dunin-Wąsowicz, *Czasopiśmiennictwo ludowe...*, s. 69. Należy zaznaczyć, że pismo to ideowo było bardzo zbliżone do warszawskiego „Głosu”, co nie dziwi, jeśli nie zapomnimy, że jego współpracownikiem był Zygmunt Balicki. Echa ideologii „Głosu” można odnaleźć w *Szkicach programowych*, które B. Wysłouch publikował na łamach „Przeglądu Społecznego” w 1886 r. Podobieństwa dostrzec można w szczególności w kwestii wzajemnej zależności patriotyzmu i socjalizmu oraz w wyjątkowej roli ludu w wyzwoleniu narodowym: „Program nasz więc musi być ludowym, bo po pierwsze: chce tego etyka społeczna, która dobro ogółu, interesa mas ludowych za cel w działaniu społecznym uznaje; bo po wtóre: wówczas tylko wyzwolą się siły uwięzione mas ludowych, które podejmy energicznie i świadomie pracę nad rozwiązaniem problemów społecznego postępu;

utrzymał się długo, ale wywarł znaczny wpływ na rozwój polskiej myśli politycznej. Z jego redakcji wyszli ludzie, którzy dążyli do unarodowienia socjalizmu. Ponadto, stworzył grunt pod ideologię ruchu chłopskiego. B. Wystouch, który już stopniowo odchodził od socjalizmu, w 1889 r. założył pismo „Przyjaciel Ludu”, przez co stał się twórcą nowoczesnego ruchu ludowego na ziemiach polskich, choć organizacja chłopskiego ruchu politycznego przypadła zdolnemu agitatorowi i trybunowi ludowemu, Janowi Stapińskiemu¹⁵.

Dnia 1 kwietnia 1894 r. w Krakowie odbył się wiec zorganizowany z okazji rocznicy insurekcji kościuszkowskiej, na którym grupa inteligencji skupionej wokół „Kuriera Lwowskiego” założyła Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Jego przewodniczącym został dr Karol Lewakowski, a do zarządu wszedł J. Stapiński i H. Rewakowicz¹⁶. Podczas zjazdu Towarzystwa w Rzeszowie 28 lipca 1895 r. utworzono Stronnictwo Ludowe, którego prezesem został K. Lewakowski. Na tym stanowisku zastąpił go w 1897 r. H. Rewakowicz. Pełnił tę funkcję aż do śmierci w 1907 r.

Miesiąc po powstaniu SL (4 sierpnia) wydano odezwę wyborczą, będącą jednocześnie pierwszym programem stronnictwa. Odezwa była skierowana do kandydatów na posłów ludowych do Sejmu Krajowego. Główne cele, jakie zakresliła przed nimi, to starania o wprowadzenie wolności prasy, stowarzyszeń i zgromadzeń. Postulowano, by posłowie prowadzili działalność zmierzającą do zmiany ordynacji wyborczej poprzez wprowadzenie bezpośredniego i tajnego głosowania we wszystkich kuriach wyborczych, by popierali rozwój oświaty i czuwali nad równomiernym rozkładem ciężarów publicznych¹⁷.

Stronictwu przeciwstawił się ks. S. Stojałowski. Pragnął do nazwy partii dodać słowo „chrześcijańskie”, na co nie przystano z obawy przed uzależnieniem ugrupowania od hierarchii kościelnej¹⁸. Sam ks. S. Stojałowski utrzymywał popularność tak długo, jak głosił hasła antyfeudalne i antysemityczne. Jak już wspomniano, po wyborach w 1897 r. uzyskał siedem mandatów dla siebie i swoich zwolenników. Tymczasem dla reprezentantów SL przypadły jedynie trzy miejsca w parlamencie, w tym zdolnego działacza i organizatora — Jakuba

---

zachowanie i rozwój naszej narodowości oprą się tym samym na gruncie realnym: sprawa polska stanie się sprawą kilkunastu milionów ludzi, z którą prędzej czy później państwa i ludy sąsiednie liczyć się będą musiały; bo w końcu po trzecie: w tym właśnie widzimy ideowe pogodzenie naszych ideałów narodowych z ogólnym demokratycznym ideałem wszechludzkiem, w imię którego walczą dziś wszystkie lepsze siły w świecie całym”; S.J. Pastuszka, *op. cit.*, s. 37.

¹⁵ Na temat Jana Stapińskiego zob. K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński, trybun ludu wiejskiego*, Warszawa 1969; *idem*, *Jan Stapiński*, [w:] PSB, t. XLII, Warszawa-Kraków 2003–2004, s. 265 nn.; *idem*, *Dzieje Stronnictwa Ludowego w Galicji*, Warszawa 1956.

¹⁶ S. Szczepański, *Z dziejów ruchu ludowego*, Kraków 1924; W. Witos, *op. cit.*, s. 236 n.

¹⁷ *Odezwa Centralnego Komitetu Przedwyborczego Stronnictwa Ludowego*, [w:] *Materiały źródłowe do historii polskiego ruchu ludowego*, t. I, Warszawa 1966, s. 64 n.

¹⁸ B. Kasperek, *op. cit.*, s. 78; K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński...*, s. 265.

Bojki¹⁹. Zmiany poparcia nastąpiły po nawiązaniu współpracy przez ks. S. Stojałowskiego z narodową demokracją oraz po ukorzeniu się przed papieżem. Zawarwszy w 1910 r. sojusz z endekami, naraził się na ataki ze strony namiestnika M. Bobrzyńskiego, w wyniku czego w wyborach 1911 r. jego ugrupowanie nie uzyskało żadnego mandatu²⁰.

Utratę popularności przez ks. S. Stojałowskiego pośród chłopów ludowcy wykorzystali tylko w niewielkim stopniu. Wynikało to z przejęcia części elektoratu przez narodową demokrację skutecznie posługującą się retoryką antysemicką oraz brakiem skryształizowanych zasad ideologicznych i brakiem radykalizmu społecznego, jakiego mogliby oczekiwać ubożsi przedstawiciele warstwy chłopskiej. W 1903 r. podczas kongresu w Rzeszowie Stronnictwo Ludowe przyjęło nową nazwę (Polskie Stronnictwo Ludowe) i nowy program polityczny²¹. Sformułowano postulat czteroprzymiotnikowego prawa wyborczego. Żądano ponadto rozszerzenia kompetencji sejmu i odpowiedzialności przed nim władz rządowych. Obok rozszerzenia autonomii Galicji domagano się uprzemysłowienia kraju. Natomiast w najistotniejszej dla chłopów kwestii program z 1903 r. był powściągliwy. Problem wywłaszczenia ziemian z gruntów i ich rozdziału bezrolnym chłopom się nie pojawił. Wyrażono jedynie troskę o to, by ziemia nie przechodziła w obce ręce²². W tym też wyraziła się podstawowa tendencja programu wynikająca z charakteru stronnictwa będącego wyrazicielem interesów bogatego i średniozamożnego chłopca. Tym też należy tłumaczyć późniejsze dzieje stronnictwa, a w szczególności jego związki z konserwatystami: w 1908 r. PSL przystąpił do Koła Polskiego, a do wyborów w 1911 r. wystartował we wspólnym bloku z konserwatystami²³.

Wśród przyczyn problemów z uzyskaniem szerszego poparcia przez PSL należy przyjąć spory wewnątrz ugrupowania o przywództwo pomiędzy jego działaczami. W 1907 r. po śmierci H. Rewakowicza planowano uczynić B. Wysłoucha prezesem PSL. Stapiński wykorzystał jednak swoją silną pozycję w partii i przefforsował własną kandydaturę, czemu przeciwstawił się młody i zdolny działacz Jan Dąbski²⁴, założyciel „Gazety Ludowej”, wokół którego gromadziło się grono

¹⁹ Obok Jakuba Bojki byli to Franciszek Krempa i Franciszek Winkowski. Również w 1900 r. SL wprowadziło do parlamentu jedynie trzech posłów: J. Bojkę, F. Krempę, Michała Olszewskiego. Na temat J. Bojki zob. Z. Ilski, *Jakub Bojko 1857–1943. Biografia polityczna*, Wrocław 2004.

²⁰ K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, s. 195.

²¹ B. Kasperek, *op. cit.*, s. 122.

²² K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński, trybun...*, s. 133 n.

²³ J. Buszko, *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji 1905–1914*, Warszawa 1956, s. 189; Z. Ilski, *op. cit.*, s. 136; K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński, trybun...*, s. 153 n.

²⁴ Jan Dąbski, działacz ludowy, w latach 1908–1913 jeden z przywódców tzw. frondy lwowskiej, czyli grupy ludowców, która występowała przeciwko oficjalnej polityce stronnictwa współpracującego z konserwatystami. Grupa ta opierała się głównie na inteligencji miejskiej, nie posiadała większych wpływów na wsi. Jej organami prasowymi był „Kurier Lwowski” i „Gazeta Ludowa”. W 1913 r. J. Dąbski przeszedł do PSL Piast; M. Bobrzyński, *Z moich pamiętników*, opr. A. Galos, Wrocław 1957, s. 184, 199; K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, s. 175.

zwolenników. J. Dąbski z pomocą B. Wysłoucha w wyniku tak zwanej „frondy lwowskiej” w 1912 r. powołał do życia Polskie Stronnictwo Ludowe — Zjednoczenie Niezawisłych Ludowców²⁵. Stapiński — również w wyniku afer korupcyjnych, w których nie uczestniczył, ale za które poniósł polityczną odpowiedzialność²⁶ — tracił jednak znaczenie na rzecz młodego i wybitnego działacza ludowego, Wincentego Witosa. W 1913 r. doszło do rozłamu w ruchu ludowym na Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” W. Witosa i Polskie Stronnictwo Ludowe Lewicę J. Stapińskiego²⁷. Choć podział wziął się z konfliktów personalnych, to wynikał również z faktu, że na wsi dotychczasowy antagonizm między ziemiaństwem a chłopstwem został zastąpiony przez rozbieżność interesów pomiędzy zamogłą częścią chłopstwa a bezrolną i małorolną większością.

Ruch ludowy pomimo sprzyjających warunków, jak wprowadzenie powszechnego prawa wyborczego do Rady Stanu w 1907 r., nie był w stanie wykorzystać wszystkich możliwości do odegrania bardziej znaczącej roli w życiu politycznym Galicji²⁸. Miały na to wpływ brak jednolitości ruchu, wewnętrzne podziały oraz nieprzychylność administracji i władz kościelnych²⁹.

²⁵ A. Kudłaszyk, *op. cit.*, s. 136.

²⁶ Latem 1913 r. wybuchła afera dotycząca wiedeńskiej dyrekcji towarzystwa żeglugowego „Canadian Pacific”, aresztowanej następnie za nadużycia przy stymulowaniu emigracji. Katolicki „Głos Narodu” oskarżył J. Stapińskiego o pośrednictwo przy sprzedaży kobiet do domów publicznych w Ameryce. Tego roku wyszło też na jaw, że J. Stapiński przyjął od konserwatystów pożyczkę na zakup dziennika krakowskiego „Ilustrowany Kurier Codzienny”. Pieniądze w rzeczywistości pochodziły ze źródeł rządowych. Sprawa pożyczki stała się jednym z powodów rozłamu PSL w 1913 r.; K. Dunin-Wąsowicz, *Jan Stapiński...*, s. 266; *idem*, *Jan Stapiński, trybun...*, s. 178–180; Z. Lasocki, *Władysław Długosz*, [w:] PSB, t. V, Kraków 1939–1946, s. 183 nn; K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, s. 207 *passim*; W. Witos, *op. cit.*, s. 320 n.; por. M. Bobrzyński, *op. cit.*, s. 183.

²⁷ A. Garlicki, *Powstanie PSL-Piast 1913–1914*, Warszawa 1966, *passim*; J. Salkowski, *Wincenty Witos*, Warszawa 1998, s. 9. W 1914 r. PSL „Piast” wchłonął PSL — ZNL J. Dąbskiego i B. Wysłoucha; zob. *O zjednoczeniu ludowców*, „Gazeta Ludowa”, nr 1–3 z 18 stycznia 1914 r. Na temat PSL Lewica zob. J. Jachymek, *Polskie Stronnictwo Ludowe — Lewica, 1913–1924. Studium o powstaniu, działalności i rozkładzie ugrupowania politycznego*, Lublin 1991.

²⁸ W wyborach do Rady Państwa w 1911 r. PSL uzyskała najwięcej, bo 24 mandaty, ale fakt, że nastąpiło to kilkanaście lat po rozpoczęciu działalności przez partię i trzy lata przed wybuchem I wojny światowej, która uniemożliwiła pełne wykorzystanie tego sukcesu, nie zmienia ogólnej oceny działalności stronnictwa.

²⁹ Dnia 25 listopada 1903 r. biskup tarnowski Leon Wałęga wydał utrzymany w ostrym tonie list pasterski zakazujący czytania „Przyjaciela Ludu”. Wydana w nakładzie dziesięcioletnim kurenda, odczytana we wszystkich kościołach diecezji, mogła doprowadzić do izolacji aktywistów PSL w środowisku wiejskim. List tarnowskiego ordynariusza zarzucał ludowcom próbę skłócenia chłopów z ziemiaństwem, podważanie autorytetu kleru i demoralizację samych chłopów. List przyczynił się do spadku liczby prenumeratorów „Przyjaciela Ludu”. Odpowiedzią na list był cykl artykułów pt. *Dwie dusze autorstwa J. Bojki*; B. Kasperek, *op. cit.*, s. 124 *passim*; K. Dunin-Wąsowicz, *Dzieje Stronnictwa...*, s. 154; J.R. Szaflik, *O rząd chłopskich dusz*, Warszawa 1957, s. 207 n.; A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, t. 1, Tarnów 1999, s. 56 n.

Ruch socjalistyczny

Pierwsze organizacje robotnicze w Galicji miały charakter zrzeszeń rzemieślniczych o celach zawodowych. Barierą dla ich rozwoju były niski stan oświaty w tej warstwie społecznej oraz niewielka liczebność robotników w zdecydowanej mierze rolniczej Galicji, gdzie na 5 milionów mieszkańców grupa robotników liczyła jedynie 60 tysięcy osób³⁰. Pierwszym rzemieślniczo-robotniczym stowarzyszeniem w Galicji była zainicjowana we Lwowie w 1868 r. „Gwiazda”. Jej założyciele to Mieczysław Weryho-Darowski i Alfred Młocki, uczestnik powstania listopadowego³¹. Pierwszym prezesem został szewc Adolf Aleksandrowicz, a sekretarzem mianowano Tadeusza Romanowicza. Pod koniec 1868 r. „Gwiazda” liczyła 421 członków rzeczywistych, w 1872 r. — 980, w 1875 r. — 1350³². W 1869 r. środowisko to zaczęło wydawać dwutygodnik „Rękodzielnik”, który ukazywał się do 1872 r. W 1869 r. powstało również pierwsze świadomie socjalistyczne Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy Rękodzielników Lwowskich prowadzące fundusz emerytalny dla wdów, sierot i inwalidów oraz fundusz zaliczkowy. Założycielem stowarzyszenia był Antoni Mańkiewicz, powstaniec styczniowy walczący w oddziale Mariana Langiewicza³³.

W 1870 r. we Lwowie zamieszkał Bronisław Limanowski, który między innymi za pomocą „Gwiazdy” rozpoczął agitację socjalistyczną. Udzielał odczytów, rozwijał działalność publicystyczną i drukował broszury. We Lwowie w 1879 r. wydał pracę pt. „Socjalizm jako konieczny objaw dziejowego rozwoju” będącą pierwszą polską oryginalną wypowiedź teoretyczną o socjalizmie naukowym³⁴. Celem B. Limanowskiego stało się nadanie istniejącym formom ruchu zawodowego skupiającego się na organizowaniu strajków na tle ustalanych płac, tak zwanych cenników charakteru politycznego. Z jego inicjatywy powstał we Lwowie pierwszy Komitet Socjalistyczny, który działał nieoficjalnie i następnie przekształcił się w komitet redakcyjny czasopisma „Praca”, które zaczęło się ukazywać w połowie 1878 r. Pismo redagowane przez Józefa Daniluka powstało z przeznaczeniem dla drukarzy, ale obok zagadnień branżowych pojawiały się w nim informacje o ruchu socjalistycznym

³⁰ H. Wereszycki, *Historia polityczna Polski 1864–1918*, Wrocław 1990, s. 38.

³¹ *Ibidem*. Na temat A. Młockiego zob. C. Lechicki, *Alfred Młocki*, [w:] PSB, t. XXI, Wrocław 1976, s. 402 n.

³² W. Najdus, *Polska Partia...*, s. 18.

³³ H. Dobrowolski, *Antoni Wincenty Mańkowski*, [w:] PSB, t. XIX, Wrocław 1974, s. 513 n.

³⁴ H. Wereszycki, *Bolesław Limanowski*, [w:] PSB, t. XVII, Wrocław 1972, s. 342. Jak ujął to Feliks Perl, w poglądach B. Limanowskiego na socjalizm zarysował się socjalizm oparty na walce klas, ale „socjalizm humanitarny, bezwzględnie solidarny z ogólnymi celami socjalizmu i jego krytyki ustroju, ale w metodach swoich łagodniejszy [...] obok walki klasowej stawiający solidarność społeczną”; cyt. za: *ibidem*.

za granicą³⁵. W tym okresie B. Limanowski utrzymywał kontakt z radykałami ukraińskimi, Iwanem Franką i Michałem Pawłyką, którym udostępniono łamy „Pracy”. Pod jego też wpływem Bolesław Czerwieński, późniejszy autor „Czerwonego Sztandaru”, stał się socjalistą³⁶.

Relacje galicyjskich socjalistów z emisariuszami z zaboru rosyjskiego wzbudziły czujność Dyrekcji Policji we Lwowie. W 1877 r. aresztowano B. Limanowskiego, M. Pawłykę, I. Frankę, O. Terleckiego (wydawcę popularnych broszur ukraińskich), E. Kobylańskiego i innych³⁷. Pierwszemu procesowi toczącemu się przeciwko galicyjskim socjalistom nadano charakter antyukraiński, skutkiem czego podczas rozprawy E. Kobylański i O. Terlecki solidarnie potępiili upośledzenie Rusinów w Galicji³⁸. Wyrokiem sądu z 21 stycznia 1878 r. 7 oskarżonych zostało skazanych na niewielkie kary więzienia, ale B. Limanowskiego zmuszono do opuszczenia kraju i zamieszkania w Genewie³⁹.

W 1878 r. do Lwowa przyjechał Ludwik Waryński, który w Galicji zamierzał powołać do życia nielegalną organizację rewolucyjną obejmującą swym zasięgiem cały obszar ziem polskich. Z tego względu, że nie znalazł zrozumienia dla swoich koncepcji wśród lwowskich działaczy, L. Waryński wyjechał do Krakowa, gdzie jego działalność nie uszła uwadze policji. W 1880 r. obok L. Waryńskiego przed sądem przysięgłych w Krakowie stanęły 34 inne osoby, między innymi Stanisław Mendelson. Główni oskarżeni i obrońcy użyli trybuny sądowej do obrony idei socjalizmu, a sam proces w istotny sposób przyczynił się do rozpropagowania pobudek, którymi się kierowali. Ostatecznie 16 kwietnia 1880 r. wszyscy oskarżeni werdyktem sądu przysięgłych zostali uniewinnieni⁴⁰. Prokurator nie był w stanie udowodnić zarzucanych czynów zaburzania porządku publicznego i przynależności do tajnego stowarzyszenia. Zaprzeczano przynależności do takiegoż, ponieważ w więzieniu sam Waryński doszedł do wniosku, że w warunkach galicyjskich, gdzie system prawny gwarantował obywatelom szerszy zakres

³⁵ M. Tyrowicz, *Józef Daniluk*, [w:] PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 410 n.; J. Myśliński, *Prasa polska w Galicji w dobie autonomicznej (1867–1918)*, [w:] *Prasa Polska w latach 1864–1918*, red. J. Łojek, Warszawa 1976, s. 144.

³⁶ M. Tyrowicz, *Bolesław Czerwieński*, [w:] PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 351.

³⁷ B. Limanowski, *Pamiętniki*, t. 1, Warszawa 1958, s. 180 *passim*; H. Dobrowolski, *Erazm Kobylański*, [w:] PSB, t. XIII, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959–1960, s. 160; J. Hrycak, *Prorok we własnym kraju. Iwan Franko i jego Ukraina (1856–1886)*, Warszawa 2010, s. 182 *passim*; „Dziennik Polski”, nr 137 z 17 czerwca 1877 r., nr 14 z 17 stycznia 1878 r.

³⁸ W. Najdus, *Polska Partia...*, s. 44.

³⁹ Michał Koturnicki został skazany na 3 miesiące aresztu i wydalenie za granicę, I. Franko na 6 tygodni aresztu, M. Pawłyka na 3 miesiące aresztu, Jan Mandyczewski i O. Terlecki na miesiąc aresztu, a Anna Pawlik na miesiąc ścisłego aresztu; „Czas”, nr 19 z 23 stycznia 1878 r.; por. E. Haecker, *Historia socjalizmu w Galicji i na Śląski Cieszyński*, t. I, Kraków 1933, s. 157 n.

⁴⁰ „Czas”, nr 88 z 17 kwietnia 1880 r.; E. Haecker, *op. cit.*, t. I, s. 203 n.

swobód i uprawnień niż miało to miejsce w Rosji, działalność konspiracyjna była bezcelowa i niewskazana⁴¹.

Żądania o umiarkowanym charakterze stały się charakterystyczne dla socjalistów działających w Galicji, którzy uznali, że „program brukselski” z 1878 r. głoszący walkę klas i solidarność międzynarodową nie jest adekwatny dla warunków, w których pracowali. W grudniu 1879 r. we Lwowie sformułowali własny program dostosowany do legalnej pracy w ramach zakreślonych konstytucją Austro-Węgier⁴². Postulowano wprowadzenie powszechnego i tajnego prawa wyborczego, skrócenie czasu służby wojskowej, zniesienie podatku od dzienników (tzw. stempla) i zakazu ich kolportowania. Spośród ekonomicznych kwestii domagano się dziesięciogodzinnego dnia roboczego, ośmiogodzinnego dla młodocianych, sześciogodzinnego dla dzieci, ograniczenia prac kobiet i dzieci w fabrykach. Ponadto w programie wymieniano konieczność utworzenia niezależnych związków zawodowych, stworzenia sądów polubownych w zakładach przemysłowych, kas zapomogowych, izb rękodzielniczych z reprezentacją robotników, bezpłatnych szkół zawodowych. Dalej wymieniano obowiązek pracodawcy świadczenia na wypadek okaleczenia lub śmierci robotnika przy pracy oraz postulowano, by umowa między pracodawcą i pracownikiem była wolna, to znaczy zerwanie jej przez pracownika nie powinno być karalne. Program ten został uchwalony podczas pierwszego licznego zgromadzenia socjalistycznego zorganizowanego przez komitet redakcyjny „Pracy” w grudniu 1879 r. i jako petycję podpisaną przez około dwa tysiące osób przedłożono parlamentowi.

Wkrótce została wydana broszura programowa pt. „Program socjalistów galicyjskich” (1881), napisana przez Ludwika Inleandera w porozumieniu z B. Czerwieńskim i I. Frankiem. Zawarte w niej tezy były głosem w toczącej się wówczas dyskusji o zasadę niepodległości narodowej w łonie polskiego socjalizmu. Galicyjscy socjaliści uznali, że dla nich to zagadnienie nie ma większego znaczenia i że mogą rozwijać swoją działalność, nie rozstrzygając kwestii odzyskania niepodległości przez Polskę, która to kwestia w ówczesnych warunkach dla autorów programu była zagadnieniem o charakterze jedynie teoretycznym. W broszurze za bardziej istotne uznano zagadnienia stosunków polsko-ukraińskich. Wyrażono sprzeciw wobec działalności moskalofilów uznających Ukraińców za Rosjan oraz potępiano próby skłócenia Polaków z Ukraińcami⁴³.

⁴¹ H. Wereszycki, *Historia polityczna...*, *op. cit.*, s. 42.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ Pierwotnie tytuł broszury brzmiał „Program socjalistów polskich i ruskich Wschodniej Galicji”. Podobno wskutek pomyłki drukarskiej broszura wyszła z opuszczonym słowem „ruskich” w tytule. Wynikł z tego spór z socjalistami ukraińskimi, w wyniku czego B. Limanowski wydał w Genewie ponownie broszurę z tytułem „Program socjalistów galicyjskich”; H. Wereszycki, *Historia polityczna...*, s. 44; *Polskie programy socjalistyczne 1878–1918*, opr. F. Tych, Warszawa 1975, s. 97 nn.; E. Haecker, *op. cit.*, t. I, s. 262.

Broszura ta nie zaspokajała jednak potrzeb ruchu socjalistycznego w Galicji, więc w tym samym roku B. Czerwieński wraz z L. Inleanderem przygotowali kolejną, „Program Galicyjskiej Partii Robotniczej”⁴⁴. Do powstania partii nie doszło, a agitacja socjalistyczna szerzyła się jedynie na forach półjawnych kółek skupiających młodzież rzemieślniczą. Ten stan rzeczy utrzymywał się aż do początku lat 90. XIX w., kiedy powstała masowa legalna partia socjalistyczna w Galicji.

Ruch socjalistyczny w Galicji przez dłuższy okres miał charakter konspiracyjno-spiskowy. Przyczyny należy upatrywać w tym, że wiele osób go zasilających pochodziło z zaboru rosyjskiego i było wcześniej zaangażowanych w agitację socjalistyczną, a tym samym w Galicji próbowało uniknąć odpowiedzialności karnej. Szersze warstwy społeczeństwa mogły się natomiast zapoznać z postulatami socjalistycznymi podczas procesów sądowych socjalistów, które były często opisywane i komentowane w prasie⁴⁵. W obrębie Galicji ośrodkiem ożywionej działalności socjalistycznej stał się Lwów, gdzie emigrant z Królestwa Polskiego, posługujący się pseudonimem Kassjusz, w marcu 1890 r. założył pismo „Robotnik”⁴⁶. W tym też roku w ramach pierwszych w Europie oraz na ziemiach polskich, obchodów święta pracy zorganizowano manifestacje między innymi we Lwowie, w której uczestniczyło około cztery tysiące ludzi⁴⁷. Podczas zgromadzenia formułowano postulaty ośmiogodzinnego dnia pracy, powszechnego prawa wyborczego i zniesienia stałego wojska⁴⁸. W 1890 r. zawiązał się komitet, w skład którego weszli rozpoczynający działalność polityczną Ignacy Daszyński⁴⁹ oraz drukarz Józef Hudec. Komitet jeszcze pod koniec 1890 r. zorganizował

⁴⁴ W programie deklarowano m.in. dążenie do zniesienia wyzysku człowieka przez człowieka i budowę przyszłego ustroju społeczno-ekonomicznego na własności kolektywnej. Jako cele doraźne określono wprowadzenie powszechnego prawa wyborczego, stopniowe zniesienie stałej armii, zapewnienie swobody myśli i druku, rozwój instytucji sądów przysięgłych, przymus szkolny, progresywny podatek dochodowy; *ibidem*, s. 120 nn. Autorzy programu w kwestii narodowościowej pisali: „Wiadomo, że za jednym uciskiem idzie drugi: tam, gdzie kapitaliści wyzyskują robotnika, a rząd im do tego pomaga, tam też otwiera się swobodne pole dla ucisku narodowościowego. Nienawiść narodowa jest wymysłem rządów i klas uprzywilejowanych, który im służy na to, aby odwrócić uwagę ludu od właściwych jego potrzeb, aby tem łatwiej panować nad tym ludem i uciskać takowy. Robotnicy nie chcą znać żadnego ucisku i potępiają oni bezwzględnie wszelkie panowanie człowieka nad człowiekiem i pragną tylko braterskiej zgody i solidarności całej pracującej ludzkości, a więc jednostek zarówno, jak i narodów, i każdemu zostawiają do woli używanie języka ojczystego i praw narodowych, tak jak przekonaniu każdego pozostawiają wyznawać takie lub inne zasady religijne i naukowe”; cyt. za: E. Haecker, *op. cit.*, t. I, s. 265.

⁴⁵ W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945*, t. I, Paryż 1953, s. 36.

⁴⁶ W. Feldman, *Dzieje polskiej myśli politycznej w okresie porozbiorowym*, t. 3, Warszawa 1920, s. 29.

⁴⁷ I. Daszyński, *Pamiętniki*, t. I, Kraków 1925, s. 60.

⁴⁸ H. Wereszycki, *Historia polityczna...*, s. 146.

⁴⁹ J. Feldman, *Ignacy Daszyński*, [w:] PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 448 n.; M. Śliwa, *Sylwetki polskich socjalistów. Studia i szkice*, Kraków 2002, s. 64 n.; *idem*, *Ignacy Daszyński*, Warszawa 2009.

wał wielki wiec pod hasłem wprowadzenia powszechnego prawa wyborczego, co było zbieżne z postulatami austriackiej partii socjalistycznej, która wówczas zaczęła głosić tego rodzaju hasła. Związki z austriackimi socjalistami dla grona lwowskich socjalistów stawały się coraz ściślej, co potwierdza przyjęcie przez nich za obowiązujący programu heinfeldzkiego ogłoszonego w 1888 r. oraz udział w drugim kongresie austriackich socjalistów, który odbył się w 1891 r. W styczniu 1892 r. odbył się pierwszy zjazd galicyjskich socjalistów, w którym uczestniczyli również delegaci ze Śląska Cieszyńskiego. Zawieszano Socjaldemokratyczną Partię Galicji. Choć początkowo w latach dziewięćdziesiątych XIX w. socjaliści galicyjscy działali jako część socjalnej demokracji austriackiej, a w 1892 r. przyjęli wzorce organizacyjne ustalone podczas zjazdu wiedeńskiego, to wkrótce zaznaczyli swoją odrębność. Ostatecznie w 1897 r. powstała Polska Partia Socjalno-Demokratyczna Galicji i Śląska Cieszyńskiego oraz odrębna Ruska, następnie Ukraińska Partia Socjalno-Demokratyczna.

Pierwsza, idąc w ślady socjaldemokracji austriackiej, praktykowała legalne metody zdobycia władzy, między innymi poprzez agitację hasel socjalistycznych w prasie, wiece i zgromadzenia, a także udział w wyborach do ciał przedstawicielskich. Pierwszymi posłami partii do Rady Państwa byli Ignacy Daszyński i szewc Jan Kozakiewicz, którzy w 1897 r. (wybór 11 marca) po wprowadzeniu V kurii uzyskali mandat z Galicji. Obaj weszli w skład działającego w parlamencie wiedeńskim Związku Posłów Socjalistycznych⁵⁰. Natomiast w latach 1900–1907 I. Daszyński był jedynym reprezentantem PPSD w Wiedniu. W 1907 r., kiedy odbyły się pierwsze w pełni powszechne wybory do Rady Państwa, do parlamentu weszło 6 posłów socjalistycznych — utworzyli oni klub pod przewodnictwem I. Daszyńskiego, który uzyskał mandat w wyborach uzupełniających w okręgu fryszackim. Po wyborach w 1911 r. do Klubu Polskich Socjalnych Demokratów weszło 9 posłów⁵¹.

Podsumowanie

Zastosowane we wstępie kryteria pozwalające wyodrębnić spośród ugrupowań politycznych działających w Galicji te, które można nazwać „radikalnymi”, należy uznać za słuszne i miarodajne. Głównym celem powstania i dalszego działania ugrupowań ludowych było przeobrażenie dotychczasowych stosunków własności panujących na wsi, co w mniejszym lub większym stopniu wiązało się

⁵⁰ A. Pilch, *Jan Kozakiewicz*, [w:] PSB, t. XIV, Wrocław 1968–1969, s. 596; W. Najdus, *Szkice z historii...*, t. I, Warszawa 1958, s. 212; E. Haecker, *op. cit.*, s. 204, 227 n., 268, 270, 275; J. Buszko, *Dzieje ruchu robotniczego w Galicji Zachodniej 1848–1918*, Kraków 1986, s. 169.

⁵¹ Byli to I. Daszyński, H. Diamand, J. Hudec, Z. Klemensewicz, H. Liberman, Z. Marek i J. Moraczewski. Ósmym posłem był T. Reger, wybrany na Śląsku Cieszyńskim. W wyborach dodatkowych 23 września 1913 r. w okręgu Podgórze-Wieliczka mandat uzyskał dziewiąty poseł klubu, E. Bobrowski; W. Najdus, *Ignacy Daszyński 1866–1936*, Warszawa 1968, s. 282.

z naruszeniem prawa własności. Zadanie, które przed sobą postawili socjaliści, czyli wprowadzenie systemu państwowej dystrybucji dóbr i własności kolektywnej w miejsce stosunków kapitalistycznych, wiązało się nie tylko z całkowitym przewartościowaniem zastanej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej, ale także ze stworzeniem nowego człowieka, wolnego od przymusu ekonomicznego. Za słuszne należy uznać twierdzenie, że choć ugrupowania te nie osiągnęły większych sukcesów przy wprowadzaniu swoich zamierzeń, to sama ich obecność w ówczesnym życiu politycznym była pewną wartością. Zasiadając w ławach parlamentarnych we Lwowie i w Wiedniu ludowcy i socjaliści mieli możliwość artykulacji interesów i potrzeb grup społecznych, w imieniu których występowali. Również zaangażowanie — i co się z tym wiąże — cenne doświadczenie i nabyte umiejętności wielu tysięcy osób działających w tych ugrupowaniach nie pozostały bez wpływu przy zmaganiach o odzyskanie niepodległości przez Polskę, czy też o określony jej kształt już po 1918 r.

Bibliografia

- Baudouin de Courtenay R., *Sylwetki polityczne*, Kraków 1897.
- Buszko J., *Dzieje ruchu robotniczego w Galicji Zachodniej 1848–1918*, Kraków 1986.
- Buszko J., *Sejmowa reforma wyborcza w Galicji 1905–1914*, Warszawa 1956.
- Chłędowski K., *Pamiętniki*, t. II, Wrocław 1951.
- Daszyński I., *Pamiętniki*, Kraków 1925.
- Dunin-Wąsowicz K., *Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji*, Wrocław 1952.
- Dunin-Wąsowicz K., *Dzieje Stronnictwa Ludowego w Galicji*, Warszawa 1956.
- Dunin-Wąsowicz K., *Jan Stapiński, trybun ludu wiejskiego*, Warszawa 1969.
- Feldman W., *Dzieje polskiej myśli politycznej w okresie porozbiorowym*, t. 3, Warszawa 1920.
- Garlicki A., *Powstanie PSL-Piast 1913–1914*, Warszawa 1966.
- Haecker E., *Historia socjalizmu w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim*, t. I, Kraków 1933.
- Hrycak J., *Prorok we własnym kraju. Iwan Franko i jego Ukraina (1856–1886)*, Warszawa 2010.
- Ilski Z., *Jakub Bojko 1857–1943. Biografia polityczna*, Wrocław 2004.
- Jachymek J., *Polskie Stronnictwo Ludowe — Lewica, 1913–1924. Studium o powstaniu, działalności i rozkładzie ugrupowania politycznego*, Lublin 1991.
- Kasperek B., *Jakub Bojko 1857–1943*, Lublin 1998.
- Krzywicki L., *Wspomnienia*, t. I, Warszawa 1957.
- Kudłaszyk A., *Myśl społeczno-polityczna Bolesława Wysłoucha 1855–1937*, Warszawa-Wrocław 1978.
- Limanowski B., *Pamiętniki*, t. 1, Warszawa 1958.
- Litwin-Lewandowska D., *O polską rację stanu w Austrii. Polacy w życiu politycznym Austrii w okresie monarchii dualistycznej (1867–1918)*, Lublin 2008.
- Najdus W., *Ignacy Daszyński 1866–1936*, Warszawa 1968.
- Nowak A., *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, t. 1, Tarnów 1999.
- Pastuszka S.J. (opr.), *Szkice programowe Bolesława Wysłoucha*, Lublin 1981.
- Pawłowski I., *Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1864–1918*, Warszawa 1966.
- Pobóg-Malinowski W., *Najnowsza historia polityczna Polski 1864–1945*, t. I, Paryż 1953.
- Polski słownik bibliograficzny*, t. IV, Kraków 1938.
- Polski słownik bibliograficzny*, t. V, Kraków 1939–1946.

- Polski słownik bibliograficzny*, t. XIII, Wrocław-Kraków-Warszawa 1959–1960.
Polski słownik bibliograficzny, t. XIV, Wrocław 1968–1969.
Polski słownik bibliograficzny, t. XIX, Wrocław 1974.
Polski słownik bibliograficzny, t. XVII, Wrocław 1972.
Polski słownik bibliograficzny, t. XXI, Wrocław 1976.
Polski słownik bibliograficzny, t. XXVI, Wrocław 1981.
Polski słownik bibliograficzny, t. XXIX, Wrocław 1986.
Polski słownik bibliograficzny, t. XLII, Warszawa-Kraków 2003–2004.
 Sałkowski J., *Wincenty Witos*, Warszawa 1998.
 Szafflik J.R., *O rząd chłopskich dusz*, Warszawa 1957.
 Szczepański S., *Z dziejów ruchu ludowego*, Kraków 1924.
 Śliwa M., *Ignacy Daszyński*, Warszawa 2009.
 Śliwa M., *Sylwetki polskich socjalistów. Studia i szkice*, Kraków 2002.
 Tych F. (opr.), *Polskie programy socjalistyczne 1878–1918*, Warszawa 1975.
 Wereszycki H., *Historia polityczna Polski 1864–1918*, Wrocław 1990.
 Witos W., *Moje wspomnienia*, Warszawa 1978.

Radical political groups in Galicia based on the example of the agrarian movement and the socialist movement

Summary

The article presents the emergence, development and ideological profile of political groups operating in autonomous Galicia which can be described as “radical”. Criteria used in the introduction should be considered valid and reliable. In the case of agrarian movement the main objective of its creation and further operation was to transform property relations prevailing in the country, which was more or less associated with violation of property rights. The socialists proposed introduction of a system of state distribution of wealth and collective property instead of capitalist relations. This was associated not only with the total overvaluation of the existing socio-economic reality, but also the creation of a new man, free from economic coercion.